

SUITDER

SDÜ İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ DERGİSİ

Süleyman Demirel University Journal of Humanities and Social Sciences

Sayı/Issue	61-Haziran 2024/ 61-June 2024
Makale Bilgisi/ Article Info	Araştırma Makalesi/ Research Article
Başvuru Tarihi/ Submitted Date:	22 Eylül 2023
Kabul Tarihi/ Accepted Date:	3 Nisan 2024
Atıf/Citation:	Ergürer, H. (2024). Alanya Müzesi'nden Erken Demir Çağ (Beylikler Dönemi) ve Urartu Dönemi'ne Ait Bir Grup Bilezik ve Pazıbent. <i>Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi (SUITDER)</i> , 61, Haziran 2024, 1-14.
DOI:	10.35237/sufesosbil.1364606
Benzerlik / Similarity: %	3

Alanya Müzesi'nden Erken Demir Çağ (Beylikler Dönemi) ve Urartu Dönemi'ne Ait Bir Grup Bilezik ve Pazıbent

A Group of Bracelets and Pazıbents from the Alanya Museum from the Early Iron Age (Principalities Period) And Urartu Period

Hatice ERGÜRER*

Öz

Doğu Anadolu'nun zorlu topoğrafyasını kendisine yurt edinmeyi başaran Urartu Krallığı, MÖ 9-7. yüzyıl aralığında Van merkezli Tuşpa başkent olmak üzere kurulmuştur. Adlarına ilk kez MÖ 13. yüzyıl Asur kaynaklarında "Uruadri" ve "Nairi" olarak rastlanan ve küçük beylikler halinde yaşayan bu topluluk, zaman içerisinde Asur'un bölgedeki hâkimiyetini arttırması sonucu, merkezî bir krallık altında birleşmek zorunda kalmıştır. Nitekim bu olay Erken Urartu yani Beylikler Dönemi (MÖ 13-9. yüzyıl) olarak adlandırılan süreci sonlandırarak Urartu Krallığı'nın kuruluş sürecini başlatmıştır. MÖ 9-7. yüzyılda bölgede ilk merkezî krallığı kuran Urartular, yaklaşık 200 yıl tarih sahnesinde kalmışlardır. Bu zaman dilimi içerisinde mimariden sanata geniş bir yelpazede özgün eserler ortaya koymuşlardır. Özellikle maden işlemeciliğindeki ustalıkları süs eşyalarından askerî teçhizatlara kadar pek çok eser üzerinde izlenebilmektedir. Türkiye ve Dünya'nın çeşitli müze ve özel koleksiyonlarına dağılmış durumdaki Urartu'ya özgü bu metal eserler içerisinde bilezik ve pazıbentler de özel bir yere sahiptir. Erken Demir Çağı'nda (Beylikler Dönemi) ilk örneklerinin demirden yapıldığını bildiğimiz bilezik ve pazıbentler, Urartu dönemiyle birlikte altın, gümüş ve bronzdan üretilmeye başlamıştır. Ancak altın ve demirden yapılan bileziklerin gümüş ve bilhassa bronzdan yapılanlara kıyasla oldukça az olduğu görülmektedir. Daha çok Urartu kale ve nekropollerinde gerçekleştirilen kazılarda ele geçmiş bilezik ve pazıbentlerin çoğunluğunu bronzdan üretilenler oluşturmaktadır. Masif döküm (içi dolu) tekniğinde yapılan bileziklerin uçları yılan, ejder ya da aslan başına sahiptir. Kum kalıplarda dökümü yapılan bileziklerin baş detayları ise ince uçlu aletler yardımıyla elde işlenmektedir. Bu çalışma kapsamında Alanya Müzesi'ne satın alma yoluyla kazandırılan yedi adet bilezik ve iki adet pazıbentten oluşan toplam 9 adet metal eser incelenmiştir. Bu bileziklerden yalnızca bir tanesi Erken Demir Çağı özelliği yansıtmakla birlikte diğer 6 bilezik ve 2 pazıbentin Urartu Dönemi'ne ait olduğu anlaşılmaktadır. Buluntu yerleri Van çevresi olarak bilinen eserlerin benzer örnekler yoluyla yapılan karşılaştırmasıyla

* Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Karaman/TÜRKİYE, E-Posta: h.ergurer@kmu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-2005-321X.

Alanya Müzesi'nden Erken Demir Çağ (Beylikler Dönemi) ve Urartu Dönemi'ne Ait Bir Grup Bilezik ve Pazibent

kronolojik çerçevelerinin belirlenmesi ve kültürel mirasımızın zengin bir bölümünü oluşturan bu eserlerin bilim dünyasına tanıtılması hedeflenen amaçlar içerisindedir.

Anahtar Kelimeler: Alanya Müzesi, Erken Demir Çağ, Urartu Dönemi, Metal, Bilezik, Pazibent.

Abstract

The Kingdom of Urartu, which managed to make the difficult topography of Eastern Anatolia its homeland was founded in the 9-7th century BC. with Van-centered Tuşpa as the capital. This community, whose names were first encountered as "Uruadri" and "Nairi" in the Assyrian sources of the 13th century BC and lived in small principalities, had to unite under a central kingdom over time as Assyria increased its dominance in the region. As a matter of fact, this event ended the period called Early Urartian, that is, the Principalities Period (13th-9th century BC), and started the establishment process of the Urartian Kingdom. The Urartians, who established the first central kingdom in the region in the 9th-7th century BC, remained on the stage of history for approximately 200 years. During this time period, they produced a wide range of original Works from architecture to art. In particular, their mastery of metal processing can be traced in many works from ornaments to military equipment. Among these metal works unique to Urartu which are scattered in various museums and private collections of Turkey and the World, bracelets and armlets also have a special place. The ends of the bracelets made in the solid casting (filled) technique have the head of a snake, dragon, or lion. The head details of the bracelets, which are cast in sand molds, are hand-embroidered with the help of fine-tipped tools. Within the scope of this study, a total of 9 metal artifacts, including seven bracelets and two armlets, which were purchased by the Alanya Museum, were examined. Although only one of these bracelets reflects the Early Iron Age feature, it is understood that the other 6 bracelets and 2 armlets belong to the Urartian Period. The aim is to determine the chronological framework of the artifacts, whose finds are known as the Van area, by comparing them through similar examples, and to introduce these artifacts, which constitute a rich part of our cultural heritage, to the scientific world.

Keywords: Alanya Museum, Early Iron Age, Urartian Period, Metal, Bracelets, Armlets.

GİRİŞ

MÖ 9-7. yüzyıl aralığında Doğu Anadolu'nun Demir Çağı'na damga vurmuş bir uygarlık olarak karşımıza çıkan Urartu Krallığı, batıda Fırat Nehri, kuzeyde Sevan Gölü, doğuda Urmiye ve güneyde Toros Dağları'na kadar uzanmaktadır¹. Başkenti Van'ın Tuşpa kenti olan krallığın kuruluşunda, Erken Demir Çağ'ın bölgede aşiret ya da küçük beylikler halinde yaşayan yarı göçebe topluluklarının etkisi oldukça büyüktür. Beylikler Dönemi olarak da adlandırılan bu süreçte, söz konusu bu aşiret ya da küçük beyliklerin isimleri ilk kez MÖ 13. yüzyıl Asur çivi yazılı belgelerinde "Uruadri" ve "Nairi" olarak geçmektedir². Zaman içerisinde Asur'un bu beylikler üzerindeki baskı ve yağmalarının artması buradaki beyliklerin Asur'a karşı merkezî bir krallık altında birleşmelerini zorunlu kılmış ve MÖ 9. yüzyılda bölgede yaklaşık 200 yıl boyunca varlık gösterecek Urartu Krallığı kurulmuştur³. Hüküm sürdüğü zorlu coğrafyanın yüksek ve engebeli topografyasının doğal savunmaya uygunluğu, tarıma elverişli düzlükleri ve bölgenin maden yataklarınca zenginliği, kuşkusuz krallığın çağdaşı kültürlerden daha ileri bir seviyeye taşınmasında belirleyici bir unsur olmuştur. Özellikle metal işlemedeki gelişkinlikleri, silahtan mobilya aksamlarına, adak levhalarından süs eşyalarına değin ortaya koydukları sayısız eserlerde izlenebilmektedir. Dünya'nın çeşitli müze ve özel koleksiyonlarına dağılmış durumdaki bu eşsiz sanat eserleri içerisinde bilezik ve pazibentler de özel bir yere sahiptir.

¹ Piotrovskii 1967, 4; Zimansky 1985, 9-16; Çilingiroğlu 1997, 4; Köroğlu 2011, 1.

² Çilingiroğlu 1997, 20.

³ Çilingiroğlu 1997, 21.

Ağırlıklı olarak krallığın yayılım alanı içerisindeki nekropollerde ele geçen bilezik ve pazıbentler, altın, gümüş, bronz ve demirden üretilmiştir⁴. Bunlar içerisinde demirden üretilen bilezikler daha çok Urartu öncesi Erken Demir Çağı'nda çokça görülürken⁵, gümüş ve bronzdan üretilenlerin Urartu Dönemi ile birlikte yaygınlaştığı bilinmektedir⁶. Bununla birlikte altından yapılmış örnekler sayıca oldukça az olup biri Karmir-Blur'da⁷ diğeri ise satın alma yoluyla özel bir koleksiyona dâhil edilmiştir⁸. Bileziklerin erken örnekleri demirden dövme tekniğiyle, ince şerit halinde veya yuvarlak kesitli yapılmışken, Urartu Dönemi'yle birlikte değişen üretim tekniği, yerini masif (içi dolu) döküme bırakmış, kum kalıplarda dökümü yapılan ve çoğunluğu bronzdan üretilen yuvarlak kesitli bileziklerin uçlarındaki stilize hayvan başları sivri uçlu çelik kalemler yardımıyla detaylandırılmıştır⁹. Söz konusu bu stilize hayvan başlarının, aslan, panter, yılan ya da ejder olabileceği düşünülmektedir¹⁰. Bu hayvanların yalnızca gücü değil aynı zamanda koruyuculuğu da simgelediğine inanılmaktadır¹¹. Güneri, genellikle uçları açık ya da birbiri üzerine bindirilmiş bu tür bilezik veya pazıbentlerin kökeninin, Pulur'daki III nolu mezarda ele geçen benzer buluntular doğrultusunda Urartu öncesi toplumlarda aranması gerektiği görüşündedir¹². Bazı araştırmacılar ise merkeze bağlı atölyelerde üst tabakaya yönelik üretildikleri kabul edilen bu tür takıların, Asur etkili olduğunu belirtmektedir¹³. Fakat takılar üzerindeki bu etkileşimin yapılış geleneği açısından Asur etkili, içerik ve biçim olarak Urartu özelliği taşıdığı anlaşılmaktadır¹⁴. Diğer yandan halk mezarlarından da benzer buluntuların ele geçmesi, söz konusu takıların sadece yönetici kesim değil aynı zamanda sıradan halk tarafından da kullanıldığını ortaya koymaktadır¹⁵. Çoğu zaman bileziklerle karıştırılan pazıbentler, çapları ile birbirlerinden ayrılmakta, 4-8 cm aralığındakiler bilezik, 8-11 cm aralığındakiler ise pazıbent olarak tanımlanmaktadır¹⁶.

Urartu toplumunda bilezik ve pazıbentlerin yaygın bir kullanıma sahip olduğunu, metalden taş eserlere kadar çok sayıda buluntu üzerinde betimlenen figüratif sahnelerden bilmekteyiz¹⁷. Bu figüratif sahnelerde gerek kadın ve erkeklerin gerekse tanrı, tanrıça ve fantastik yaratıkların kollarında gördüğümüz bilezik ve pazıbentlerin, sadece kişisel süs eşyası olarak kullanılmadıkları, koruyucu amaçlı mistik anlamlar taşıdıkları düşünülmektedir¹⁸. Bilezikler ya da pazıbentlere yüklenen bu inancın yüzyıllar öncesinden günümüze değin hâlâ anlamını yitirmeden devam ettiğini söylemek mümkündür.

Bu çalışma kapsamında Alanya Müzesi'ne satın alma yoluyla kazandırılan yedi adet bilezik ve iki adet pazıbentten oluşan toplam 9 adet metal eser incelenmiştir. Buluntu yerleri Van çevresi olarak bilinen eserlerin tümü masif döküm tekniğinde bronzdan yapılmış olup, bileziklerin çapları 6 ile 8 cm, pazıbentlerin ise 9 ile 10 cm arasında değişmektedir. Bunlar içerisinde ilk örneğimizi oluşturan **Fig. 1**'deki bilezik, yuvarlak kesitli ve uçları birbiri üzerine bindirilmiştir. Dış yüzeyi, ikişer halka arasına bir boğum gelecek şekilde yerleştirilmiş kabartmalı bir bezeme ile süslenmiştir. Ancak alt

⁴ Belli 2004b, 166.

⁵ Barnett 1963, 178, Fig. 32/3; Burney 1966, Plate XXV/c; Sevin ve Kavaklı 199, 345; Belli 2000, 179, Fig. 8; Sevin, Özfurat ve Kavaklı, 2001, 355-368; Sevin 1999, 162-163; Sevin 2004, 355-386; Çavuşoğlu 2011, 261.

⁶ Belli 2004b, 166.

⁷ Van Loon 1966, dn. 236.

⁸ Belli 2004b, 173.

⁹ Belli 2010, 272.

¹⁰ Belli 2004a, 1666; San 2007, 24)

¹¹ Belli 20010, 272.

¹² Güneri 1992, 154-155.z.

¹³ Belli 1979, 57; Çavuşoğlu 2011, 250.

¹⁴ Bilgiç ve Öğün 1964, 86; Belli 1979, 57.

¹⁵ Çavuşoğlu 2015, 232.

¹⁶ Yiğitpaşa 2016, 1000.

¹⁷ Van Loon 1966, Pl. XVI, Pl. XXXII; Piotrovskii 1967, 28/15, 49/31, 51/33-34 65/44; Taşyürek 1978, 201-220; Kohlmeyer 1991, 178; Belli 2004b, 248-259; Yiğitpaşa ve Yılmaz 2019, Kat No. 2-5

¹⁸ G. Koroğlu 2004, 20; Çavuşoğlu 2011, 250-251; Çavuşoğlu 2012, 85; Yiğitpaşa 2016, 1001.

Alanya Müzesi'nden Erken Demir Çağ (Beylikler Dönemi) ve Urartu Dönemi'ne Ait Bir Grup Bilezik ve Pazıbent

kısmı düz bırakılmıştır. Uçları kırık olduğu için baş detaylarının nasıl olduğu bilinmemektedir. Urartu kültüründe çok yaygın bir kullanıma sahip olmayan bu tip bileziklere, Kuzeybatı İran'daki Hasanlu yerleşiminin IVb tabakasında (MÖ 1050-800) rastlanmaktadır¹⁹. Ayrıca Azerbaycan, Nahçıvan²⁰ ve Adana Arkeoloji Müzesi'nde²¹ benzer boğumlu bilezikler bulunmaktadır. Hasanlu örneği ile neredeyse aynı olan örneğimizin, uçları hayvan başlı olanlarını ise Iğdır/Melekli'deki²² Urartu mezar buluntuları arasında ayrıca Van²³, Malatya²⁴ ve Diyarbakır Arkeoloji Müzeleri'nde²⁵ görmek mümkündür.

Bununla birlikte, değerlendirilen bilezikler içerisinde 6 tanesini hayvan başlılar oluşturmaktadır. Tümü açık uçlu ve yuvarlak profilli olan bu tiplerde, karşılıklı uçlarda ya bir yılan (*snake*) (**Fig. 2**) ya da ejder (*dragon*) (**Fig. 3-7**) başları yer almaktadır. Yiğitpaşa, hayvan başlı Urartu bileziklerinin tipleri üzerine yaptığı bir çalışmada bunları yılan-ejder (*snake-dragon*) başlılar olarak sınıflandırmıştır²⁶. Çapları genellikle 6-7 cm arasında değişmektedir. Bu grubun ilk örneğini oluşturan ve tek bir örnekle temsil edilen **Fig. 2** yılanbaşlıdır. Stilize olarak yapılmış yılanın, baş kabaca işlenmiş olup gözler iri ve yuvarlak bir kabartı halinde, burun ise bileziğin uçlarına doğru sivrilmiş birer çıkıntı şeklinde yapılmıştır. Baş üzeri yassı işlenmiştir. Bileziğin halka kısmında ise herhangi bir işleme bulunmamaktadır. Söz konusu bileziğin en yakın benzerleri Van/Kalecik²⁷ ve Van/Altıntepe Nekropolü²⁸, Erzurum²⁹ ve Diyarbakır Arkeoloji müzelerinde³⁰ görülebilmektedir.

Hayvan başlı Urartu bilezikleri içerisinde ikinci grubu oluşturan ejder başlılar sayıca daha fazla olup 5 örnekle temsil edilmektedir. Bunlar arasında **Fig. 3**'deki ejder başında burun küt, göz ve kulaklar birer kabartı halinde verilmiştir. Büyük işlenen kulaklar iki yana açık ve geriye doğru uzanmaktadır. Yuvarlak hatlı baş üstünde, damla ya da at nalını andıran kazıma ile belirginleştirilmiş alınlık bulunmaktadır. Benzer işlenişe sahip ejder başlı bilezikler Nor-Aresh³¹, Iğdır/Melekli³² ve Van/Kalecik Nekropolü³³ dışında Van Müzesi³⁴, Erzurum Müzesi³⁵, Diyarbakır Müzesi³⁶, Anadolu Medeniyetleri Müzesi³⁷, Sadberk Hanım Müzesi³⁸ ve Haluk Per Koleksiyonu'nda³⁹ görülebilmektedir. Bunlardan Nor-Aresh ve Iğdır/Melekli örnekleri MÖ 7. yüzyıla verilirken diğerleri MÖ 8-7. yüzyıl aralığına tarihlendirilmiştir. Diğer yandan göz, burun ve kulakların birer kabartı halinde verildiği **Fig. 4**'teki bilezikte, ağız ve burun küt işlenmiştir. Göz ile burun arasındaki çukurlukta, baş üzerinde detaylarda ve boyun kısmındaki ince zikzakların oluşturduğu bezemede, kazıma çizgiler kullanılmıştır. Benzer işlenişe sahip bilezikler Iğdır/Melekli

¹⁹ Muscarella 1988, 34; Res. 17-18; Rubinson ve Marcus 2005, 134, Fig. 2/a HAS 60-591b, Fig. 2/c HAS 60-586a; Cifarelli 2019, 148-149.

²⁰ Köse 2008, 158-159, Lev. X-XI a.

²¹ Taşyürek 1975, 149, Res. 7.

²² Barnett 1963, Fig. 32/7, 11.

²³ Timur 2011, Lev. XXII, Res. 41

²⁴ Demircan 2009, 81, Lev. XVIIb

²⁵ San 2007, 22, Fig. 3.

²⁶ Bileziklerdeki hayvan başlarının tipolojisi için bkz. Yiğitpaşa 2016, 1000-1017.

²⁷ Çavuşoğlu 2015, 237, Kat. 21/10.

²⁸ Ayaz 2006, Kat. No. 6.

²⁹ Köse 2008, 64, Çiz. 40; Yiğitpaşa 2016, 1009, Fig. 11; Köse ve Girginer 2018, 73, Çiz. 28

³⁰ San, 2007: 23, Fig. 6; Gökçe ve Levent, 2021: 55, Fig. 7/1.

³¹ Barnett 1963, 195, Fig. 43.

³² Barnett 1963, 178, Fig. 32/9.

³³ Çavuşoğlu 2015, 240, Fig. 9.

³⁴ Timur 2011, Lev. XIX, Res. 36.

³⁵ Köse ve Girginer 2018, 69, Çiz. 13.

³⁶ Gökçe ve Levent 2021, 55, Fig. 7/8.

³⁷ Günel 1988, Res. 3; Ulusman 1991, 83.

³⁸ Belli 2004a, 175.

³⁹ Belli 2004a, 174.

nekropolü⁴⁰, Van⁴¹, Erzurum⁴² ve Diyarbakır⁴³ Arkeoloji müzeleri yanı sıra Haluk Per⁴⁴ gibi özel koleksiyonlarda da bulunmaktadır.

Fig. 5 ve 6'daki bileziklere bakıldığında ise yine küt ağız ve burun işlenişi ile karşılaşılmaktadır. Her ikisinde de gözler ve kulaklar kabartma halinde olup baş üzerlerinde nal biçimli bir alınlık bulunmaktadır. Gerek **Fig. 5** gerekse **Fig. 6**'da başın üzeri ve yan kenarlarının kazıma çizgilerle detaylandırıldığı görülmektedir. Baş üzerleri yassı işlenen bileziklerden **Fig. 5**'in yüzeyi derin yivlerle süslenmiştir. Yüzeyi yivli ejder başlı bileziklerin en yakın paralelleri Erivan⁴⁵ mezar buluntuları, Iğdır/Melekli nekropolü⁴⁶, Van/Altıntepe nekropolü⁴⁷ Muş ili yüzey araştırmalarında⁴⁸ ele geçmiştir. Ayrıca Malatya⁴⁹, Erzurum⁵⁰, Ahlat Müzeleri⁵¹ ve Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi⁵² ile Haluk Pek Koleksiyonu'nda⁵³ da bulunmaktadır. **Fig. 6**'nın benzerini ise Erzurum Arkeoloji Müzesi'nde⁵⁴ görmek mümkündür.

Bu grup içerisinde değerlendirilen son bileziğimizi **Fig. 7** oluşturmaktadır. **Fig. 7**, 6 cm'lik çapı ile incelenen bilezikler arasındaki en küçük örneği teşkil etmektedir. Bu nedenle bir çocuğa ait olması muhtemel gibi gözükmemektedir. Nitekim Iğdır/Melekli nekropolündeki *inhumasyon* gömülerde (yakarak gömme) çocuk iskeletlerinin yanına bırakılmış demir ve bronzdan yapılmış bileziklerin varlığı bilinmektedir⁵⁵. **Fig. 7**'ye baktığımızda diğer bilezik örneklerimizden farklı olarak, ejder başının, bileziğin gövdesinden kalın olarak işlendiği dikkati çekmektedir. Adeta dikdörtgenimsi bir yapı kazanan başta, ağız ve burun küttür. Kulak ve burun birer kabartı, gözler ise oyuk haldedir. Başın çene kısmından ağza doğru giden, kazıma ile yapılmış derin kısa çentikler bulunmaktadır. Aynı şekilde baş üzerinde de derin kazıma ile yapılmış nal biçimli bir alınlık bulunmaktadır. Bileziğin gerek yapılış biçimi gerekse detay işlenişi ile en yakın benzerleri ise Van Kalecik nekropolü⁵⁶ ve Erzurum Arkeoloji Müzesi'nde⁵⁷ karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Ermenistan'daki Nor-Aresh'te⁵⁸ de benzer bir örneğe rastlanmaktadır.

Bununla birlikte yukarıda bahsi geçen bilezikler dışında, iki adet pazıbentte (**Fig. 8-9**) çalışma kapsamı içerisinde değerlendirilmiştir. Her iki örneğin uçları birbiri üzerine bindirilmiş, yine ejder başlarından oluşmaktadır. Burun ve ağızları küt, burun uçları yukarı kaldırılarak belirginleştirilmiştir. Kulak ve gözler kabartı halinde verilmiştir. Yassı işlenmiş başları üzerinde sayıları 3 ile 4 arasında değişen kazıma daireler bulunmaktadır. Ayrıca **Fig. 9**'da başı üzerine atılmış çapraz bir çizginin var olduğu görülmektedir. Baş üzerindeki bazı ayrıntıların işlenişi dışında neredeyse aynı atölyede üretilmişçesine benzer olan bu iki pazıbent, erken örnekleri Hasanlu IVb tabakasından bilinmektedir⁵⁹. Diğer yandan Urartu Dönemi'ne ait çok sayıda paralelleri ise Van

⁴⁰ Barnett, 1963, 178, Fig. 32/10.

⁴¹ Yiğitpaşa 2016, 1008, Fig. 8.

⁴² Köse ve Girginer 2018, 73, Çiz. 27.

⁴³ Gökçe ve Levent 2021: 55, Fig.7/6.

⁴⁴ Belli 2004a, 174.

⁴⁵ Çevik 2000, Lev. 83b.

⁴⁶ Barnett 1963, 181, Fig. 34/4, Fig. 37/12

⁴⁷ Sevin ve Özfirat 2000, 221, Fig. 7.

⁴⁸ Özfirat 2001, 137, Çiz. 7/4.

⁴⁹ Demircan 2009, 80, Lev. XVI a.

⁵⁰ Köse ve Girginer 2018, 73, Çiz. 29.

⁵¹ Yiğitpaşa 2016, 1009, Fig. 10.

⁵² Günel 1988, 42, Res. 2.

⁵³ Belli 2004a, 172, 174.

⁵⁴ Köse ve Girginer 2018, 72, Çiz. 23.

⁵⁵ Barnett 1963, 155-156.

⁵⁶ Çavuşoğlu 2015, Fig. 5, Kat. 21/10, 12.

⁵⁷ Köse ve Girginer 2018, 74, Çiz. 32.

⁵⁸ Barnett 1963, Fig. 43.

⁵⁹ Muscarella, 1988: 36, Res. 24-25; Rubinson ve Marcus, 2005: 134, Fig. 2/b HAS 60-697c.

Alanya Müzesi'nden Erken Demir Çağ (Beylikler Dönemi) ve Urartu Dönemi'ne Ait Bir Grup Bilezik ve Pazıbent

Kalecik nekropol buluntuları arasında⁶⁰, Erzurum⁶¹, Diyarbakır⁶² ve Van müzeleri⁶³ yanı sıra Selçuk Erez Koleksiyonu'nda⁶⁴ bulunmaktadır. Hasanlı dışındaki tüm benzer örnekler MÖ 8-7. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

SONUÇ

Antik dönemlerden günümüze değin kullanılan süs eşyaları arasında metalden yapılmış bilezikler özel bir yer teşkil etmektedir. Bu durum Urartu öncesi kültürlerde olduğu gibi Urartu Dönemi'nde de önemini sürdürmüştür. Nitekim Urartu kültürüne özgün duvar resimlerinden taş eserlere fildişinden metal eserlere kadar pek çok eserde karşılaştığımız gerek kadın ve erkek gerekse tanrı ve tanrıçalara ait tasvirlerin kollarında bilezik ve pazıbent görmek mümkündür. Urartu Dönemi öncesinde, Erken Demir Çağı'yla yalnızca demirden üretilmeye başlanan ve Urartu'yla birlikte ağırlıklı olarak gümüş ve bronzdan yapılan bilezik ve pazıbentler, daha çok Urartu yayılım alanı içerisindeki yerleşim ve nekropollerde tespit edilmiştir. Birer kişisel süs eşyası niteliğindeki bu takılar, ölen kişinin ayrılmaz bir parçası olarak düşünülürken, bu nedenle Özgüç, bunları "*zati eşya*" olarak tanımlamaktadır⁶⁵. Ancak mezarlara bırakılan bilezik ve pazıbentlerin yalnızca süsleme amaçlı kullanılmadıkları, işlevsel ve dinsel bir anlam taşıdığı da düşünülmektedir⁶⁶. Nitekim hâlâ günümüzde de gerek kadın ve erkekler gerekse çocuklar tarafından mistik amaçlar doğrultusunda kullanılan benzer takılar mevcuttur.

Bilindiği üzere müzelere satın alma yoluyla kazandırılan eserlerin kronolojik çerçevesinin belirlenmesi arkeolojik kazı ve araştırmalarda ele geçen buluntuların yanı sıra, diğer müze ve koleksiyonlarda yer alan benzer eserlerin bulunması ve karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Bu nedenle Alanya Müzesi'ne satın alma yoluyla kazandırılan ve geliş yerinin Van olduğunu bildiğimiz bilezik ve pazıbentlerin tarihlendirilmesinde de aynı yöntem uygulanmıştır. Söz konusu bilezik ve pazıbentler üzerinde yapılan incelemede, uçları süslemesiz olan **Fig. 1**'deki boğumlu bileziklerin, Erken Demir Çağı özelliği taşıdığı ve daha çok Kuzeybatı İran ve Kafkas yerleşimlerinde karşımıza çıktığı görülmektedir. MÖ 11-9. yüzyıl aralığına tarihlendirilen bu tip bileziklerin gövdelerindeki boğumların, MÖ 8. yüzyıldan itibaren ortadan kalktığı belirtilmektedir⁶⁷. Dolayısıyla söz konusu bileziğin MÖ 9. yüzyıldan sonraya ait olması mümkün gözükmemektedir. Ayrıca bileziğin, bölgeler arası yakınlıkta göz önüne alındığında, İran veya Kafkaslar'dan Van Bölgesi'ne bir şekilde getirilmiş olabileceği söylenebilir. Ancak yalnızca bu bilgiden yola çıkarak net bir şey söylemek elbette mümkün değildir.

Diğer yandan değerlendirilen bilezikler içerisinde hayvan başlıların ağırlıklı grubu oluşturduğu görülmektedir. Bunlar içerisinde tek bir örnek yılanbaşı olup (**Fig. 2**) diğer 5 tanesi ejder başlıdır (**Fig. 3-7**). Yılanbaşı bilezikler ilk bakışta ejder başlı bilezikleri andırmaktadır. Ancak yılanbaşlarında kulakların verilmediği dikkati çekmektedir ve gözler daha belirgindir. O nedenle sadece **Fig. 2** bu grup içerisinde değerlendirilmiş ve daha önce belirtilen benzer örnekleri ışığında MÖ 8-7. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi ejder başlı bilezikler, (**Fig. 3-7**) incelenenler arasında sayıca fazladır. Tümünde burun ve ağız küt, başlarının üzeri ise yassı işlenmiştir. Ayrıca baş üzerlerinde damla ya da nal biçimli alınlıkların varlığı dikkati çekmektedir. Yüz ve başa ait detayların verilmesinde ise kazıma tercih edilmiştir. Göz, kulak ve burun çoğunlukla kabartı olarak vurgulanmıştır. Tipik Urartu özelliği taşıyan bu grup bilezikler, çok sayıda Urartu yerleşimi ve nekropollerinde, ayrıca birçok müze ve özel koleksiyonda en sık karşılaşılan buluntu grubu olup, ağırlıklı olarak MÖ 8-7. yüzyıl aralığına tarihlendirilmektedir. Aynı şekilde bu çalışma

⁶⁰ Çavuşoğlu, Biber ve Başar, 2009, 289, Res. 5; Çavuşoğlu 2015, Fig. 5, Ka 21/13-14, Fig. 9.

⁶¹ Köse ve Girginer 2018, 78, Çiz. 54.

⁶² San 2007, 26, Fig. 9-10; Gökçe ve Levent 2021, Fig. 8/5.

⁶³ Belli 2004a, 167.

⁶⁴ Belli 2004a, 173.

⁶⁵ Özgüç 1948, 75.

⁶⁶ Çavuşoğlu 2015, 232.

⁶⁷ Belli, 2004a, 168.

kapsamında değerlendirilen uçları üst üste bindirilmiş, ejder başlı iki adet pazıbentte (Fig. 8-9) Urartu takıları arasında yaygın olup yine açık uçlu bileziklerle aynı tarih aralığına verilmektedir.

Sonuç olarak, Urartu kuyumcularının büyük bir ustalıkla ürettikleri ve gelişkin bir sanat zevkini yansıtan bilezik ve pazıbentlerin Urartu'nun Beylikler Dönemi ile demirden basit formlarda üretildikleri, Orta Demir Çağı ile birlikte bronzdan yapılmış, uçları hayvan başlı biçimlerinin yaygınlaştığı görülmektedir. Urartu toplumunda her kesimi tarafından sevilerek kullanılan hayvan başlı bilezik ve pazıbentlerin özellikle MÖ 8. yüzyıla popülerlik kazandığı MÖ 7. yüzyıl sonlarına doğru giderek stilize bir hal alarak, daha sonra bölgeye hâkim olan kültürler tarafından da farklı maddelerden üretilmeye devam ettirildikleri anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ayaz, G. (2006). Van/Altın-tepe Urartu Nekropolü Takıları. Yüzyüncü Yıl Üniversitesi.
- Barnett, R. D. (1963). The Urartian Cemetery at Iğdır. *Anatolian Studies*, Vol. 13, Vol. 13, 153-198.
- Belli, O. (1979). Urartu Sanatının Sosyo-Ekonomik Açıdan Eleştirisi Üzerine Bir Deneme. *Anadolu Araştırmaları* 6, 45-95.
- Belli, O. (2000). Van Bölgesi'nde Bir Erken Demir Çağ Mezarlığı: Ernis-Evditepe. İçinde O. Belli (Ed.), *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi* (ss. 175-180.).
- Belli, O. (2004a). Çivi Yazılı Metal Eşya ve Silahlar. İçinde Urartu Savaş ve Estetik/Urartu: War and Aesthetics (ss. 129-131). Yapı Kredi Yayınları.
- Belli, O. (2004b). Metal Bilezikler. İçinde O. Belli (Ed.), *Urartu Savaş ve Estetik/Urartu: War and Aesthetics* (ss. 166-175.). Yapı Kredi Yayınları.
- Belli, O. (2004c). Tunç Adak Levhaları. İçinde Urartu Savaş ve Estetik/Urartu: War and Aesthetics, (ss. 248-259.). Yapı Kredi Yayınları.
- Belli, O. (2010). Urartu Takıları.
- Bilgiç, E., Öğün, B. (1964). 1964 Adilcevaz Kef Kalesi Kazıları. *Anadolu (Anatolia)*, 8, 65-120.
- Burney, C. (1966). A First Season of Excavations at the Urartian Citadel of Kayalıdere. *Anatolian Studies*, Vol. 16, 55-111.
- Çavuşoğlu, R., Biber, H., Başar, F. (2009). 2004-2007 Yılları Van Kalecik Kazıları. İçinde 30. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt.
- Çavuşoğlu, R. (2011). Urartu Takıları. İçinde E. Köroğlu, K.- Konyar (Ed.), *Urartu Doğu'da Değişim/Transformation in The East* (ss. 250-265). Yapı Kredi Yayınları.
- Çavuşoğlu, R. (2012). Rezan Has Müzesi Urartu Takıları. *Aktüel Arkeoloji Sayı: 30*, 80-85.
- Çavuşoğlu, R. (2015). Van Kalecik Nekropolü'nde Urartu Takıları. İçinde B. Işıklı, Mehmet - Can (Ed.), *Uluslararası Doğu Anadolu Güney Kafkasya Kültürleri Sempozyumu, Bildiriler I /International Symposium on East Anatolia South Caucasus Cultures Proceedings I* (ss. 229-241).
- Çevik, N. (2000). Urartu Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Cifarelli, M. (2019). Hasanlu, The Southern Caucasus and Early Urartu. İçinde Y. H.

Alanya Müzesi'nden Erken Demir Çağ (Beylikler Dönemi) ve Urartu Dönemi'ne Ait Bir Grup Bilezik ve Pazıbent

Avetisyan, Pavel S.- Dan, Roberto, and Grekyan (Ed.), *Over the Mountains and Far Away Studies*, Near Eastern history and archaeology presented to Mirjo Salvini on the occasion of his 80th birthday (ss. 144-156.).

Çilingiroğlu, A. (1997). *Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı*.

Demircan, H. (2009). *Malatya Müzesi'nde Yer Alan Bir Grup Urartu Tunç İğne ve Bilezikleri*. Dinle Üniversitesi.

Gökçe, B.- Levent, K. E. (2021). *A Group of Jewellery from Diyarbakır Archaeological Museum*. *Ege Arkeoloji, ADerg*, XXVII, 33–56.

Günel, T. (1988). *Müzemizce Satın Alınan Bir Grup Urartu Çağı Süs Eşyası. İçinde Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1987 Yıllığı* (ss. 38-43.).

Güneri, S. (1992). *Doğu Anadolu'da Yeni Gözlemler*. *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı: XXX, 149–196.

Kohlmeyer, K. (1991). *Armlets*. İçinde R. Merhav (Ed.), *Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E* (ss. 177–183).

Köroğlu, G. (2004). *Anadolu Uygarlıklarında Taki*.

Köroğlu, K. (2011). *Urartu: Krallık ve Aşiretler*. İçinde E. Köroğlu, K.-Konyar (Ed.), *Urartu Doğu'da Değişim/Transformation in The East* (ss. 1-35.). Yapı Kredi Yayınları.

Köse, O. E.-Girginer, S. (2018). *Erzurum Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Urartu Dönemine Ait Madeni Bilezikler ve Bazıbentler*. *Arkeoloji ve Sanat*, 63-82.

Köse, O. E. (2008). *Erzurum Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Urartu Dönemi'ne Ait Madeni Bilezikler ve Pazıbentler*. Çukurova Üniversitesi.

Muscarella, O. W. (1988). *Bronz and Iron Ancient Near Eastern Artifacts in The Metropolitan Museum of Art*.

Özfırat, A. (2001). *1999 Yılı Muş İli Yüzey Araştırması: Tunç ve Demir Çağları*. İçinde 18. *Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*.

Özgüç, T. (1948). *Ön Tarih'te Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri*.

Piotrovskii, B. (1967). *Urartu The Kingdom of Van and Its Art*.

Rubinson, K. S.-Marcus, M. I. (2005). *Hasanlı IVB and Caucasia: explorations and implications of contexts*. İçinde G. Çilingiroğlu, A. - Darbyshire (Ed.), *Anatolian Iron Ages 5, Proceedings of Fifth Anatolian Iron Ages Colloquium held at Van, 6-10 August 2001* (ss. 131–138).

San, O. (2007). *Some Urartian Bronze Artifacts from Diyarbakır Museum*. *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, Sayı: 7, 21-34.

Sevin, V.-Kavaklı, E. (1995). *Karagündüz Höyüğü ve Nekropolü 1994 Yılı Kurtarma Kazıları*. XVII. *Kazı Sonuçları Toplantısı I*, 337-362.

Sevin, V.-Özfırat, A. (2000). *Van/Altın-tepe Kazıları*. İçinde O. Belli (Ed.), *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi* (ss. 217-222.).

Sevin, V., Özfırat, A., Kavaklı, E. (2001). *1997-1999 Hakkari Kazıları*. 22. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, 355-368.

Sevin, V. (2004). *Son Tunç/Erken Demir Çağı Van Bölgesi Kronolojisi, Kökeni Aranan Bir Devlet: Urartu*. *Bellekten*, Cilt: LXVI(Sayı: 252), 355–386.

Sevin, V. (1999). *The Origins of the Urartians in the Light of the Van/Karagündüz*

Excavations. Anatolian Iron Ages 4. Proceedings of the Fourth Anatolian Iron Ages Colloquium Held at Mersin, 19-23 May 1997, 159-164.

Taşyürek, O. A. (1975). Urartian Jewellery and Needles in The Adana Regional Museum. *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı: XXII-2, 141-150.

Taşyürek, O. A. (1978). Giyimli (Hırkanis) Adak Levhalarından Örnekler. *Belleten*, Cilt: 42(Sayı: 166), 201-220.

Timur, V. (2011). Van Müzesindeki Urartu Bilezikleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi*.

Ulusman, L. (1991). Anadolu Medeniyetleri Müzesi Urartu Dönemi Madeni Takıları. *Gazi Üniversitesi*.

Van Loon, M. N. (1966). *Urartian Art*.

Yiğitpaşa, D.-Yılmaz, S. (2019). Elazığ Müzesi'nde Korunan Urartu Adak Levhaları ve İşlevleri. *Amisos*, Cilt: 4(Sayı: 7), 279-297.

Yiğitpaşa, D. (2016). Arkeolojik Veriler ve Müze Buluntuları Işığında Urartu Madeni Bilezikleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/Journal of International Social Research*, Cilt: 9(Sayı: 42), 1000-1017.

Zimansky, P. (1985). *Ecology and Empire: The Structure of The Urartian State*, The Oriental Institute of The University of Chicago Studies in Ancient Oriental Civilization No. 41.

Alanya Müzesi'nden Erken Demir Çağ (Beylikler Dönemi) ve Urartu Dönemi'ne Ait Bir Grup Bilezik ve Pazıbent

EKLER:

Figür 1: Bronz Bilezik, Envanter No: 7.2.78, Çap: 8 cm, Yuvarlak profilli ve uçları birbiri üzerine bindirilmiş. Dış yüzeyi, ikişer halka arasında bir boğum gelecek şekilde yerleştirilmiş kabartmalı bir bezeme ile süslenmiştir.

Figür 2: Bronz Bilezik, Envanter No: 7.4.78, Çap: 7 cm, Açık uçlu ve yuvarlak profillidir. Uç kısımları yılan-ejder başı şeklinde yapılmıştır. Göz, burun ve kulakları kabartı halinde yapılmıştır. Burun küt işlenmiş olup ağız ve baş üzeri kazıma çizgi ile detaylandırılmıştır.

Figür 3: Bronz Bilezik, Envanter No: 2.21.77, Çap: 7 cm, Açık uçlu ve yuvarlak profilidir. Uç kısımları yılan-ejder başı şeklinde kabaca işlenmiş olup, gözler ve burun kabartma halinde verilmiştir.

Figür 4: Bronz Bilezik, Envanter No: 7.6.78, Çap: 7 cm, Açık uçlu ve yuvarlak profilidir. Uç kısımları yılan-ejder başı şeklinde yapılmıştır. Göz, burun ve kulakların kabartı halinde verildiği bilezikte burun küt işlenmiştir. Göz ile burun arasındaki çukurlukta, baş üzerinde detaylarda ve boyun kısmındaki ince zikzakların oluşturduğu bezemde kazıma çizgiler kullanılmıştır.

Alanya Müzesi'nden Erken Demir Çağ (Beylikler Dönemi) ve Urartu Dönemi'ne Ait Bir Grup Bilezik ve Pazıbent

Figür 5: Bronz Bilezik, Envanter No: 7.3.78, Çap: 7 cm, Açık uçlu ve yuvarlak profillidir. Uç kısımları yılan-ejder başı şeklinde yapılmıştır. Küt burunlu ve ağızlı, burun üzeri, göz ve kulaklar derin kazıma çizgi ile belirginleştirilmiştir. Bileziğin yüzeyi derin yivlerle süslenmişken alt kısmı düz bırakılmıştır.

Figür 6: Bronz Bilezik, Envanter No: 7.5.78, Çap: 7 cm, Açık uçlu ve yuvarlak profillidir. Uç kısımları yılan-ejder başı şeklinde yapılmıştır. Küt burunlu, göz ve kulaklar kabartma halinde işlenmiş gerek başın yan kısımları gerekse üst kısmındaki ayrıntılar ise kazıma çizgiler ile detaylandırılmıştır.

Figür 7: Bronz Bilezik, Envanter No: 2.13.77, Çapı: 6, Açık uçlu ve yuvarlak profillidir. Uç kısımları yılan-ejder başı şeklinde yapılmıştır. Burun küt biçimli, kulak birer kabartı, gözler ise çukur halindedir. Başın çene kısmından ağza doğru giden kazıma ile yapılmış derin kısa çentikler bulunmaktadır. Aynı şekilde baş üzerinde de derin kazıma ile yapılmış yarım daireyi andıran bezeme vardır.

Figür 8: Bronz Pazıbent, Envanter No: 2.25.77, Çapı: 9 cm, Uçları birbiri üzerine bindirilmiş, yılan-ejder başı şeklindedir. Küt burunlu ve yassı başlı ejderin tepe kısmında dörder adet kazıma daire motifi yer almaktadır. Küt burun ucunun kalkık yapılarak belirginleştirildiği pazıbente, gözler, kulaklar ve burun uçları kabartma halinde belirginleştirilmiştir.

Alanya Müzesi'nden Erken Demir Çağ (Beylikler Dönemi) ve Urartu Dönemi'ne Ait Bir Grup Bilezik ve Pazıbent

Figür 9: Bronz Pazıbent, Envanter No: 2.25.77, Çapı: 10 cm, Uçları birbiri üzerine bindirilmiş, yılan-ejder başı şeklindedir. Küt burunlu ve yassı başlı ejderin tepe kısmında dörder adet kazıma daire motifi yer almaktadır. Küt burun ucunun kalkık yapılarak belirginleştirildiği pazıbentte, gözler, kulaklar ve burun uçları kabartma halinde belirginleştirilmiştir.

 SUITDER SÜLEYMAN DEMIRELİ ÜNİVERSİTESİ İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ DERGİSİ Süleyman Demireli University, Journal of Humanities and Social Sciences	
Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	Etik Kurul Kararından muaftır.
Katılımcı Rızası:	Katılımcı yoktur.
Mali Destek:	Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.
Çıkar Çatışması:	Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Telif Hakları:	Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	It is exempt from the Ethics Committee Approval
Informed Consent:	No participants.
Financial Support:	The study received no financial support from any institution or project.
Conflict of Interest:	No conflict of interest.
Copyrights:	The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.